

literaturou, velmi „chudě“. Některá obecnější tvrzení spojená s analýzou politiky ve vztahu k pravdě (např. teze, že politici obvykle věří tomu, co dělají) dokonce působí v daném kontextu minimálně nejednoznačně. Podobný problém se týká také analýzy „hybridní demokracie“, v souvislosti s níž Milligan nerozvíjí žádnou teorii demokratické reprezentace nebo vztahu reprezentace a pravdivosti obecně. A to je škoda, protože z textu není vůbec zřejmé, zda se demokracie, posunující se podle autora směrem k většímu zapojení přímých prvků, bude do budoucna odlišně vyrovnávat s pravdivostí v politice.

Milligan v recenzované knize operuje s myšlenkou, že jsme jako lidské bytosti zavázáni k pravdě a že si ji vzájemně „dlužíme“. A snaží se ukázat, co pravda je. Velmi obratně popisuje teoretické přístupy k problematice pravdy. V poslední kapitole jednotlivé přístupy formálně dělí a ukazuje jejich specifické rozdíly. To, že pravda je důležitá v osobním i veřejném životě, dobře ukazuje i na příkladech. Ukazuje také, že pravda a pravdivost a vše, co plyne z tvrzení, že „něco je pravda“, hraje v politice odlišnou roli než v soukromé sféře. Hodnotovou ambivalenci těchto dvou prostorů, která je, zdá se, nepřekonatelná, dobře ilustruje Milliganův výrok z šesté kapitoly: „Přeji si sice, aby politici byli upřímní, ale zároveň si také přeji, abych neviděl mrtvolu na ulicích a tanky na trávníku.“²³ Pravda má tak sice podle Milligana normativní povahu, ta je ale závislá zejména na konkrétním faktickém kontextu.

Kristián Těmín

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
kristian.temin@ff.cuni.cz

Noam Chomsky: Kdo vládne světu?

Z anglického originálu *Who Rules the World* (2014) přeložili Čestmír Pelikán a Jaroslav Fiala.

Praha, Karolinum 2019. 334 s.

V nakladatelství Karolinum před časem vyšla v překladu Čestmíra Pelikána a Jaroslava Fialy kniha textů amerického lingvisty, filosofa a politického aktivisty Noama Chomského *Kdo vládne světu?*. Chomského intelektuální dráhu, čítající již alespoň šest dekad a desítky vydaných titulů, můžeme rozdělit na dvě části. Na jedné stra-

---

23 Milligan, T., *Pravda v době populismu*, c.d., s. 203.

ně představuje akademika zabývajícího se lingvistikou a do jisté míry i kognitivní filosofii, který v 50. letech přišel s vlivnou teorií generativní gramatiky. Na straně druhé se Chomsky věnuje politické esejistice a aktivismu. Od války ve Vietnamu představuje jeden z nevyraznějších hlasů kritizujících oficiální americkou politiku, a to zejména politiku zahraniční. Opakovaně upozorňuje na důsledky amerických intervencí, na zločiny, které se Spojené státy snaží překrýt různými narativy – ať už studeno-válečnými o boji proti „rudé hrozbě“ či moderními, spojenými například s takzvanou válkou proti teroru.

Většina Chomského textů z této druhé oblasti je jasně oddělena od jeho textů akademických. Svým psaním se tak nesnaží rozvíjet politickou vědu či teorii mezinárodních vztahů. Díla z této kategorie, kam spadá i kniha *Kdo vládne světu?*, jsou spíše politickou esejistikou, která se snaží upozornit na různé formy bezpráví v dnešním světě. Určitou výjimku v této kategorii představuje proslulá kniha *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*,¹ kterou Chomsky spolu s Edwardem Hermannem napsal v roce 1988. V ní oba autoři nabízejí model studia propagandistické role médií, v níž se tato média namísto kritické novinářské praxe zasazují o vytváření souhlasu s určitým druhem politik.

Na rozdíl od předchozí knihy *Disident Západu*,² která českému čtenáři nabízí průřez autorovou intelektuální kariérou díky reprezentativním delším textům z jednotlivých období, sestává kniha *Kdo vládne světu?*, vydaná původně v roce 2014 a v dalším vydání pak v roce 2017, z dvaceti tří spíše kratších textů. Titulní otázka, která volně propojuje jednotlivé kapitoly, je brzy zodpovězena – navzdory oslabení vlastní hegemonie jsou Spojené státy americké stále nejmocnější zemí, která největší měrou určuje podobu globálního řádu. Druhou odpověď pak Chomsky nabízí prostřednictvím hledání skrytých aktérů či faktorů, které mají tuto politiku stále určovat – ať už se jedná o zájmy korporátního sektoru či o ideologii americké výjimečnosti. Spíše než k detailnímu rozkrývání skutečných aktérů mezinárodního řádu a jejich skrytých motivací však tato otázka Chomskému slouží k další reflexi současného mezinárodního řádu a ke kritice role, kterou v něm sehrávají Spojené státy.

Selektivní perspektiva

První kapitola, nazvaná „Navrácená odpovědnost intelektuálů“, se sice svým tématem odlišuje od kapitol dalších, je však klíčová pro pochopení perspektivy, kterou Chomsky zaujímá jak v této knize, tak v celé své intelektuální kariéře. Chomsky se zde vrací k tématu odpovědnosti intelektuálních elit, kterému se věnoval již

1 Herman, E. S. – Chomsky, N., *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York, Vintage 1988.

2 Chomsky, N., *Disident Západu*. Přel. J. Fiala – B. Charvátová – O. Slačálek. Praha, Karolinum 2014.

ve svém slavném textu z 60. let v souvislosti s vietnamskou válkou.³ S odvoláním na významné události spojované s politickou angažovaností intelektuálů, jakou je například zapojení spisovatele Emila Zoly do Dreyfusovy aféry, se Chomsky dostává k rozlišení dvou kategorií intelektuálů. První skupině, kterou zastupují „hodnotově orientovaní intelektuálové“, je vlastní striktní obhajoba jistých politických a morálních principů, druhou kategorii představují intelektuálové konformní či loajální. Zatímco skupina první zahrnuje ty, kteří „využívají svá privilegia a společenský status k tomu, aby bojovali za svobodu, spravedlnost, soucit a mír“,⁴ druhou tvoří intelektuálové stojící na straně oficiální politiky. Když Chomsky upozorňuje na selektivní hodnocení disidentů či nonkonformních intelektuálů, kteří jsou v téže době Západem v nepřátelských režimech vychvalováni jako odvážní bojovníci za svobodu, zatímco kritici politiky západních států jsou dehonestováni, sám předjímá svou pozici. Jako americký veřejný intelektuál se snaží postavit především proti té moci, kterou v mezinárodní politice shledává jako stále dominantní a kterou má sám nablízku – tedy Spojeným státům americkým.

V dalších dvou kapitolách se Chomsky vymezuje vůči selektivnímu vnímání zahraniční politiky a role, kterou v ní sehrávají Spojené státy. Nejprve na příkladu zavraždění vojenského šéfa Hizballáhu odmítá představu, dle níž podobnými kroky dochází k eliminaci teroristů, které chce dopadnout celý svět. Tato perspektiva totiž záměrně ztotožňuje „svět“ s americkými zájmy – terorismu na Blízkém východě se však nedopouštějí jen radikální islamisté a Hizballáh, ale dle Chomského v nemenší míře i USA či Izrael. Pokud bychom podle Chomského „brali vážně perspektivu skutečného světa, mohli bychom si položit otázku, po jakých zločincích vlastně „pátrá celý svět“,“⁵ přičemž odpověď by nebyla s americkou perspektivou příliš slučitelná.

V následující kapitole, nazvané „Záznamy o mučení a ztráta historické paměti“, spojuje Chomsky toto selektivní vidění světa s ideologií amerického excecionalismu a představou o Americe jako o bájném „městě na hoře“⁶ (City upon a Hill), které je již svými zakládajícími hodnotami vyvoleno k expanzi či humanitárním intervencím. Ty ale pro Chomského představují pouze maskování stále přetrvávajících imperiálních ambicí. I z tohoto důvodu se Chomsky vymezuje vůči některým kritikům administrativy George Bushe mladšího, kteří označovali její postup (například v souvislosti s mučením zajatců) za neslučitelný s ideálem Ameriky. Podle Chomského je naopak tento postup integrální součástí představy o výlučnosti Ameriky, ke změně došlo pouze v tom, že za Bushe se tyto praktiky již nedelegovaly na spřátelené státy a neskrývaly se, neboť je Spojené státy vykonávaly přímo.

3 Chomsky, N., *The Responsibility of Intellectuals*. In: Arnone, A. (ed.), *The Essential Chomsky*. New York, New Press 2008.

4 Chomsky, N., *Kdo vládne světu?* Praha, Karolinum 2019, s. 26.

5 Tamtéž, s. 40.

6 Tamtéž, s. 44.

Globální řád na rozcestí?

Výrazným motivem této knihy je ale především Chomského reflexe postavení Spojených států v mezinárodní politice, které údajně prochází razantní proměnou. Chomsky polemizuje s představou, dle níž dochází k razantnímu úpadku americké moci, při němž se moc v globálním řádu přelévá do jiných center, jako jsou například Indie a Čína. Podle Chomského k určitému oslabování americké pozice dochází postupně již od konce druhé světové války. Na jejím konci se totiž Spojené státy těšily z bezprecedentního globálního vlivu, který se odrážel i v dobové doktríně „velké oblasti“, „ve které měly Spojené státy dominovat, jež zahrnovala západní polokouli, Dálný východ a bývalé britské impérium spolu s jeho energetickými zásobami na Blízkém východě“.⁷ Tyto plány na dosažení světové hegemonie však byly oslabeny nejprve ztrátou Číny v důsledku komunistické revoluce, dále i kubánským uhájením práva na samostatnou existenci a následným slábnutím vlivu Spojených států v Latinské Americe. Podle Chomského ale USA zůstávají stále dominantní silou mezinárodní politiky, pouze je oslabena jejich schopnost tuto doktrínu prosadit.

Ve srovnání s ostatními kapitolami vyčnívá teoretičtěji orientovaná kapitola sedmá, jež je věnována listině Magna Charta Libertatum a tomu, jaké světlo vrhá její principy na současný stav světa. Kromě vlády práva a oslabení suverénní moci zmiňuje Chomsky i doprovodnou Chartu o lesích, která ustavovala lesy jako všem přístupný zdroj obecného bohatství. Kladla tak meze privatizaci a soukromému obohacování na úkor ostatních. S nástupem kapitalismu pak Chomsky spojuje „nového ducha doby“, který často kolidoval s těmito zakládajícími principy a představami o statcích, které jsou k obecnému užitku. V souvislosti s vytvářením podpory pro tento „nový duch doby“ popisuje Chomsky mechanismy, které zajišťují „výrobu souhlasu“, respektive příznivěji nakloněné veřejné mínění.

Odpovědnost velmoci

V souladu s hlavní tezí recenzované knihy, dle níž si Spojené státy stále zachovávají dominantní postavení v mezinárodním řádu, se Chomsky ve většině následujících kapitol obrací k jednotlivým případům výzev, se kterými se USA a současný mezinárodní řád musejí vypořádat. Jednu z nich představuje izraelsko-palestinský konflikt. Chomsky se vymezuje vůči dosavadní roli, kterou v něm doposud Spojené státy sehrály. USA nezastávají pozici nestranného arbitra jednání obou stran konfliktu, ale namísto toho se jednoznačně staví na stranu Izraele, neboť jednání mezi oběma bojujícími stranami připouštějí jen za podmínek, které jsou právě pro něj výhodné. Chomsky kritizuje blokování dvoustranného řešení konfliktu ze strany

7 Tamtéž, s. 58.

Izraele a Spojených států i proto, že podle něj souvisí s další hrozbou, kterou má představovat Írán.

Chomsky tuto „hrozbu Íránu“ sice do jisté míry relativizuje, nicméně oceňuje smlouvu o nešíření jaderných zbraní z roku 2015, přičemž ovšem dodává, že bohužel nešla dostatečně daleko. Jejím výsledkem totiž mělo být ustavení zóny bez jaderných zbraní na Blízkém východě. Jen tím se předejde možnosti eskalace. Takové kroky však nemůžeme od Íránu čekat, dokud je nepodnikne i Izrael. Ten ovšem podobný postup odmítá právě kvůli regionální bezpečnosti oslabené zmíněným konfliktem. „Dokud Spojené státy a Izrael trvají na svém odmítavém stanovisku a blokují mezinárodní konsenzus o dvoustátním uspořádání, nebude možné zajistit regionální bezpečnost, a proto nedojde k žádnému posunu směrem k ustavení zóny bez jaderných zbraní a zmírnění, ba dokonce ukončení toho, co USA a Izrael označují za největší hrozbu míru.“⁴⁸

Na problematické kroky režimů, které panují v Íránu, Číně či Rusku, se snaží Chomsky nabídnout novou perspektivu pohledu. Nenahlíží je pouze jako aktéry, kteří se samovolně rozhodli páchat zlo, ale i jako režimy reagující na omezený manévrovací prostor, který jim často restriktivně vymezily Spojené státy. V tomto ohledu sice může být postup některých ze zmíněných států více pochopitelný, nicméně Chomského argumentace leckdy vyvolává dojem, že ustavičné zmínky o imperialistických tendencích USA mají především relativizovat tyto tendence u jiných států. Jinak legitimní snaha vyvažovat oficiální linii zahraniční politiky Spojených států pak může končit tím, že jen reprodukuje narativy, jimiž se ohánějí tzv. rogue states ve své represivní politice.

Výzva k jednání

Nejnáléhavěji pak působí ty kapitoly, v nichž se Chomsky vymezuje vůči obecně přijímané představě, podle které je cílem národní bezpečnostní politiky USA obrana bezpečnosti vlastních občanů. Upozorňuje na skutečnost, že i když byla dřívější zahraniční politika USA založena na odražení hrozby, kterou představoval Sovětský svaz, tato politika se příliš nezměnila ani po jeho pádu. V souvislosti s výpady v zemích Latinské Ameriky pak Chomsky identifikuje jako hlavního nepřítele amerických zájmů ekonomický nacionalismus, tedy snahu jednotlivých států rozvíjet svou ekonomiku za pomoci vlastních zdrojů a nezávisle na kontrole cizích velmocí. Ve většině případů tak není hlavním cílem bezpečnost obyvatel USA, ale naopak ochránění státní moci před vlivem domácího obyvatelstva a určování politiky v souladu se zájmy soukromého sektoru.

Chomsky tento postoj odmítá i s odvoláním se na nečinnost USA v případech řešení největších nebezpečí – tedy existence jaderných zbraní a globálního oteplování.

---

8 Tamtéž, s. 170.

„Podíváme-li se na politiku států, zjistíme, že se angažuje v zesilování obou těchto hrozeb – plní přitom své přednostní zájmy, ochranu státní moci a koncentrované soukromé moci, jež státní politiku do značné míry určuje.“⁹ I zde se Chomsky odvolává na výhodnou pozici Spojených států a dalších velmocí při řešení těchto problémů, přičemž zároveň upozorňuje na paradoxní skutečnost, že některé chudší rozvojové státy, jako například Bolívie, vzaly environmentální problémy na vědomí více než státy bohatší.¹⁰ Chomsky v této otázce volá po nutnosti okamžitých řešení, sám je však vůči dosavadním pokusům spíše skeptický. Ačkoliv opatrně oceňuje Pařížskou dohodu z roku 2015, upozorňuje na to, že její implementace a dodržování je vždy závislé na politické reprezentaci jednotlivých států. V závěrečném doslovu ke druhému vydání pak Chomsky tuto otázku propojuje s aktuálním politickým vývojem ve Spojených státech. Zvolení Donalda Trumpa prezidentem a vítězství Republikánské strany ve volbách do Kongresu pro něj představují jasnou brzdu snahy tyto problémy řešit. Jeho odpovědí na tuto situaci tak není naděje na lepší politickou reprezentaci. I proto končí svou knihu těmito slovy: „Lidová mobilizace a aktivismus, správně organizovaný a vedený, může změnit mnohé. A jak již bylo řečeno – v sázce je dnes příliš mnoho.“¹¹

Kritik Západu

Tyto závěrečné věty dokazují, že recenzovaná kniha není nezaujatým akademickým pojednáním. Naopak, záměrem jejího autora je upozornění na aktuální problémy a volání po mobilizaci. V tomto ohledu je Chomského kritická perspektiva zcela legitimní a současně užitečná. Ačkoliv s ním řadě bodů nemusíme souhlasit, úhel jeho pohledu je schopen problematizovat někdy až příliš nekriticky přijímané narativy, jimiž se nejen americká zahraniční politika zaštiťuje. Toto zaměření knihy však často vede k tomu, že jednotlivé kapitoly obvykle nepodávají detailní analýzu daného tématu, ale spíše tato témata využívají jen jako ilustrační příklady imperia-listických ambicí USA.

Kvůli tomuto povrchnějšímu uchopení jednotlivých témat se ovšem čtenářský zážitek po určité době stává repetitivním. Na dokreslení jednotlivých tezí se opakují stále tytéž příklady, aniž by k nim bylo přidáno něco nového.¹² Stejně tak výše zmíněná argumentace, podle níž bezpečnostní politika USA ve skutečnosti nehájí zájmy a bezpečnost domácího obyvatelstva, může být napoprvé sugestivní a přesvědčivá, ale opakováním v dalších dvou kapitolách už na působivosti ztrácí. A ať

9 Tamtéž, s. 190.

10 Tamtéž, s. 155.

11 Tamtéž., s. 315.

12 V jinak dobře editované a přeložené publikaci však čtenářský zážitek znesnadňuje i to, že jsou v podstatné části knihy (konkrétně na stranách 34–132) odkazy v poznámkách pod čarou vždy posunuty o jedno místo kupředu, takže s původním textem nekorespondují.

už je Chomského kritická perspektiva jakkoliv cenná, na některých místech on sám propadá podobné naivitě jako jím kritizovaní obhájci americké politiky. Jako důkaz může sloužit například jeho odvolávání se na veřejné mínění. Když se veřejné mínění protíví Chomského linii, popisuje mechanismy, jimiž je manipulováno a produkováno. Staví-li se naopak veřejné mínění například v arabských státech proti politice Spojených států a pojímá je jako hlavní teroristickou velmoc, stává se pro Chomského neproblematickou daností. Tyto výhrady rozhodně nevypovídají o úplném selhání Chomského knihy. Pouze naznačují, že zatímco některým čtenářům může kniha *Kdo vládne světu?* posloužit k obohacení o další perspektivu pohledu na světové dění, pro další se stane tématem spíše sama validita a selektivnost Chomského pozice.

Jan Šíma

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
j-simaa@seznam.cz